

УДК 811.111:070

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.11.2019.175441>

МЕДІА-ДИСКУРС У МЕЖАХ КРИТИЧНОГО ДИСКУРС-АНАЛІЗУ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Шугаєв А. В.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті досліджено медіа-дискурс у ракурсі критичного дискурс-аналізу та функціонального підходу. Особливий фокус уваги спрямовано на розгляд мас-медіа як потужного ідейно-політичного інструменту. Крім того, проілюстровано сучасні лінгвістичні погляди стосовно визначення поняття «дискурс» у кореляції до критичного дискурс-аналізу, який передбачає розгляд медіа-тексту з урахуванням екстралінгвістичних факторів.

Обґрунтовано, що дослідження змін дискурсу є ключовим для критичного дискурс-аналізу, де інтертекстуальність – інструмент, за допомогою якого певний текст отримує елементи і дискурси інших текстів. Як репрезентант нового міждисциплінарного напрямку в лінгвістиці критичний дискурс-аналіз вивчає способи представництва влади у сфері ЗМІ, досліджує механізми контролю розуму під час комунікації і запроваджує теоретико-методологічну базу для наукових розвідок. Аналіз теоретико-емпіричного матеріалу свідчить, що медіа-тексти не можна вивчати ізольовано. Розуміння новинних повідомлень можливе у взаємозв'язку із соціальним контекстом.

Відповідно до теоретичних положень статті, зазначено, що функціональний підхід забезпечує сприйняття інформації як адресантом, так і адресатом, передбачуваність інформації, розуміння мети, здатність не відхилятися від теми. До важливих питань функціонального підходу належить проблема вибору структури та жанрів медіа-дискурсу, інтеракційних факторів, референтних форм. У межах функціонального підходу увагу зосереджено на процесах породження і функціонування медіа-дискурсу та його складників.

З'ясовано, що медіа-дискурс, виконуючи одночасно функцію інформування та функцію впливу, представляє сукупність різних типів дискурсів, які створюють ідеологічну платформу для досягнення інтенції автора новинних повідомлень. З огляду на це удокладнено доцільність розгляду в межах когнітивно-прагматичної парадигми комунікативної взаємодії у медіа-дискурсі як процесу актуалізації ментальної діяльності і фокусування уваги на інтенціональних чинниках комунікації.

Ключові слова: медіа-дискурс, критичний дискурс-аналіз (КДА), функціональний підхід, інтертекстуальність, дискурс, вплив, мас-медіа.

Shuhaiev A. V. Media-discourse within the critical discourse-analysis and functional approach. The article deals with the research of media-discourse in regard to the critical discourse-analysis and functional approach. A special attention is dedicated to the consideration of media-discourse as a powerful ideological and political tool. In addition, the modern linguistic approaches of the term «discourse» in relation to the critical discourse analysis are highlighted taking extralinguistic factors into account.

The research of discourse changes is an integral part of the critical discourse analysis, where intertextuality serves as an instrument, due to which a particular text acquires specific elements of other discourses. Representing a new interdisciplinary field of linguistics, the critical discourse analysis studies ways of power embodiment in mass-media, discovers mechanisms of mental control during communication and sets up a theoretical and methodological basis for scientific researches. The analysis of theoretical and empirical material points out that media texts can't be studied separately. Understanding news messages is possible in interrelation with the social context.

According to the article theoretical provisions, it is stated that a functional approach provides the information perception by both an addresser and a recipient as well as predictability of information, understanding the aim and sticking to the point of consideration. The important issues of the functional approach include a problem of media-discourse structure and genre choice, interactive factors and referential forms. Within the functional approach one focuses on the processes of media discourse occurrence and functioning embracing its constituents.

Media discourse carries out a function of informatization and influence, represents a number of different discourse types that create the ideological platform for the achievement of author's intentions. In this respect, a cognitive and pragmatic paradigm considers a communicative interaction in media discourse as a process of mental activity actualization focusing on the intentional aspects of communication.

Key words: media-discourse, critical discourse analysis, functional approach, intertextuality, discourse, influence, mass-media.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У ХХІ столітті засоби масової комунікації слугують важливим чинником ідейно-політичного і соціально-економічного буття. Мас-медіа все частіше почали застосовувати окремі особистості або інституції для переконуван-

ня цільової аудиторії з метою досягнення політичних, соціальних, економічних та релігійних цілей. У деяких суспільствах ЗМІ здійснюють потужний ідейно-політичний вплив на населення. Активізація суспільно-політичного життя у світі актуалізує дослідження медіа-дискурсу. На сьогодні існує низ-

ка понять: мова ЗМІ, масово-інформаційний дискурс, медійний дискурс, медіа простір, засоби масової комунікації, які є синонімічними та функціонують у різних сферах життя людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних умовах медіа-дискурс все більш націлений на здійснення впливу, стимулювання реципієнта, що зумовлено зростанням ролі різних типів дискурсу в медіа просторі. До сфери мас-медіа залучено моральні та міжнародно-правові відношення, у яких розкриваються дії та мотиви суб'єктів. За допомогою відібраних ціннісно-важливих понять у цільовій аудиторії формується емоційний стан, який необхідний адресанту. Перед тим, як перейти до розгляду медіа-дискурсу, необхідно з'ясувати сутність поняття дискурсу. У працях з когнітивної лінгвістики порушено досить велике коло питань, що корелюють з поняттям дискурсу, виокремлення якого відбулося внаслідок суперечок з приводу необхідності сприйняття тексту як явища мови або мовлення. Очевидним є той факт, що мовленнєвий аспект сприйняття тексту, а відповідно й дискурсу перебувають у фокусі інтересів мовознавчих розвідок [10, 56; 14, 319]. Звідси й сучасні дослідження медіа-дискурсу знаходяться у центрі уваги критичного дискурс-аналізу та функціонального підходу, які акцентують на інтенціональних та лінгвокогнітивних чинниках комунікації [10, 12; 6].

Формування мети і завдань статті. Метою нашої статті є розгляд особливостей медіа-дискурсу з позиції критичного дискурс-аналізу та сучасних тенденцій функціонального підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У мовознавстві відомо декілька десятків дефініцій терміна «дискурс», серед яких особливо поширеним є визначення Н. Д. Арутюнової, яка дефінує дискурс як «текст, який занурений у життя», «текст, який взятий у подійно-ситуативному аспекті» [1, 5]. Сучасне сприйняття терміна «дискурс» позиціонується як поліаспектне та осмислюється вченими з різних позицій. Водночас у більшості досліджень окреслено міждисциплінарний статус дискурсивних розвідок, які перебувають на стику лінгвістики, соціології, психології, стилістики та психології. У нашому дослідженні дискурс визначаємо як мовленнєво-мисленнєве утворення подійно-ситуативного характеру сукупно з прагматичними, соціокультурними, психологічними, паралінгвістичними та іншими факторами [15, 233]. Більш повне функціональне осмислення дискурсу передбачає його розуміння як «цілісної сукупності функціонально організованих, контекстуалізованих вживаних мовних одиниць» [7, 228]. Теперішнє розуміння дискурсу детерміновано складною комунікативною природою цієї мовної сутності, яку трактують як вербалізовану мовленнєво-мисленнєву діяльність, яка репрезентована як сукупність процесу та результату та яка, крім того, володіє двома планами: власне лінгвальним і екстралінгвальним (лінгвокогнітивним)». При цьому дискурс транслюється, з одного боку, як процес, «сама вербалізована діяльність», а з іншого – результат, «сукупність текстів» [9, 114].

Неоднорідність і велику кількість класифікацій дискурсу пояснюють різними підходами до цього явища і, як наслідок, різними типологічними критеріями. Ще однією причиною нелогічних та неоднорідних класифікацій, на думку М. Л. Макарова, є недостатня кількість емпіричного матеріалу [8, 210].

На наш погляд, чіткістю критеріїв і логічною побудовою відзначається класифікація типів дискурсу, запропонована І. С. Шевченко та О. І. Морозовою [15, 235–236]. Автори виокремлюють 8 критеріїв для типології дискурсу: 1) за *формою* (усний і письмовий); 2) за *видом мовлення* (монологічний і діалогічний); 3) за *орієнтованістю на суб'єкт дискурсу або на його статусну роль* (інституційний і персональний); 4) за *характером настанов і комунікативних принципів* (аргументативний, конфліктний, гармонійний); 5) за *соціально-ситуативним параметром сфери функціонування* (політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, інтернет-дискурс, медійний тощо); 6) за окремими властивостями адресанта і адресата, які зумовлюють виділення дискурсів певних комунікантів та груп, а точніше за *соціально-демографічним* критерієм (дитячий, підлітковий, дискурс людей похилого віку, жіночий, чоловічий, дискурс мешканців села / міста), за *соціально-професійним* критерієм (дискурс моряків, вчителів, пілотів, журналістів тощо) і за *соціально-політичним* (дискурс окремих партій і політичних сил); 7) за *функціонально-інформативним* критерієм виділяють інформативний (для передачі когнітивно-значущої інформації: емотивний, оцінний, директивний тощо) та фатичний (для передачі метакомунікативної інформації) дискурси; 8) за *формально-змістовним* критерієм (функціонально-стильовий аспект: художній, публіцистичний тощо, офіційний та неофіційний типи).

Варто зауважити, що інтерес лінгвістів до дискурсивних досліджень концентровано здебільшого на типах дискурсу, виокремлених з опертям на сферу функціонування, – політичний, педагогічний, релігійний, науковий, художній, мас-медійний тощо.

Дослідження показали, що мас-медіа здійснюють активний та чималий вплив на стан і динаміку свідомості суспільства, тому що більшість своїх переконань, оціночних суджень, уявлень про навколишнє середовище та світ людина отримує із засобів масової інформації, до яких належать газети, журнали і телепередачі. Однією з відмінних рис ЗМІ вважають передусім таку характеристику, як публічність, тобто наявність необмеженого кола споживачів; непряму взаємодію комунікантів, яка розділена в просторі і часі; одновекторну спрямованість впливу від адресанта до адресата, неможливість зміни їх ролей. При цьому мас-медіа виконують не лише роль передавача новинних та інформаційних потоків, але і є активними учасниками суспільно-політичних та економічних процесів, зокрема учасниками, що створюють ситуації та формують настрої.

У сучасній лінгвістиці відомо декілька підходів до визначення терміна «медіа-дискурс». До кола

нашого наукового пошуку відносимо функціональний підхід та критичний дискурс-аналіз (КДА).

Метод критичного дискурс-аналізу відіграє ключову роль у вивченні медіа-дискурсу і уможливорює зосередити увагу не тільки на зовнішніх ознаках медіа-тексту, але й на низці екстралінгвальних факторів. За умови визначення новин як особливого виду дискурсу структури медіа-текстів є зрозумілими, якщо їх аналізувати як результат когнітивної і соціальної діяльності журналістів з продукування текстів та їх значень, як результат інтерпретації текстів читачами газет і телеглядачами на основі досвіду спілкування адресатів із засобами масової інформації [12, 85].

Критичний дискурс-аналіз медіа-дискурсу передбачає наявність трьох компонентів: адресанта, реципієнта та тексту, за допомогою якого відбувається передача інформації, що дає змогу зрозуміти когнітивні інтенції (ідеологічні акценти, закладені в тексті), лінгвістичні та екстралінгвістичні стратегії адресанта. За таких умов дискурс мас-медіа постає як зв'язний, вербальний чи невербальний, усний чи письмовий текст сукупно з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами, виражений засобами масової комунікації у подієвому аспекті, який відображає механізм свідомості комунікантів [3, 13].

Критичний дискурс-аналіз розглядає комунікацію у мас-медіа і досліджує письмовий та усний дискурс як форму соціальної практики, розкриває приховані ідеологічні наміри в медіа-текстах у взаємозв'язку із соціокультурними явищами; пропонує аналітичну структуру емпіричного дослідження, яка передбачає три виміри: текст, дискурсивну практику (продукування і репрезентацію текстів) і соціальну практику [13, 118–122].

Основне завдання критичного дискурс-аналізу полягає в розумінні задуму тексту, низки ідей та уявлень, за допомогою яких автор новин конструює медіа-реальність. Згаданий підхід тлумачить медіа-текст як ієрархічну структуру, яка складається з таких категорій: заголовки, короткий огляд, головні події, контекст і передумови подій. Найважливішу інформацію подають на початку, а далі реалізується релевантна структура медіа-тексту.

Дискурс-аналіз визначає дискурс як один з багатьох аспектів соціальної практики. Для критичного дискурс-аналізу головною сферою інтересу є дослідження змін дискурсу, які відбуваються в результаті інтертекстуальності – інструменту, за допомогою якого певний текст отримує елементи і дискурси інших текстів. Синтез елементів різних дискурсів веде до зміни соціокультурного середовища. Як стверджують фахівці у сфері критичного дискурс-аналізу, дискурс – це форма соціальної практики, яка формує соціальний світ і одночасно сама створювана за допомогою інших соціальних практик. Для соціальної практики і дискурсу характерний діалектичний зв'язок, який не лише робить внесок у формування і зміну соціальних структур, але й відображає їх [5].

Поняття «комунікативна подія» знаходиться у центрі уваги КДА та інтерпретується як поєднан-

ня логіки дискурсивної практики з об'єктивною логікою соціального характеру за умови врахування лінгвістичного текстового матеріалу. При цьому відбувається врахування причинно-наслідкових зв'язків речей.

Критичний аналіз спрямований на критичне дослідження соціальних проблем, виражених у медіа-дискурсі. Низка науковців, задіяних у розробці цього напрямку, погоджуються з думкою, що «мова є засобом домінування і соціальної сили. Вона слугує для законодавчого закріплення відношень організованої влади. Наскільки законодавчо закріплені відношення влади не виражені, настільки мова ідеологізована» [19, 259]. Лінгвісти, які досліджують соціальну і політичну кон'юнктуру в медіа, мають активну громадянську позицію і проводять критичний дискурс-аналіз, метою якого є протистояння дискурсивній нерівності на матеріалі мас-медійного дискурсу.

Дискурсивний аналіз зосереджує увагу на соціальному тексті, структурі та організації дискурсу, сприяє розгляду соціальної взаємодії на лінгвістичному матеріалі з актуалізацією зв'язку між мовою, владою та ідеологією. Окрім того, аналіз вербальних засобів допомагає декодувати імпліцитну інформацію в системі соціальних координат і показати приховані інструменти впливу дискурсу на задану систему.

Критичний дискурс-аналіз, орієнтований на розв'язання соціальних проблем, пропонує такі фундаментальні принципи:

- дискурс виступає формою соціальної дії;
- дискурс (зокрема історичний) конструює суспільство і культуру;
- критичний дискурс-аналіз розглядає соціальні проблеми;
- дискурс виконує ідеологічну функцію;
- дискурс-аналіз займається інтерпретацією текстового матеріалу;
- зв'язок між текстом і суспільством опосередкований [6, 5].

Згідно з Т. ван Дейком, КДА є типом дискурсивного аналізу, який передусім вивчає, яким чином надуживання владою, домінування та нерівність породжуються, продукуються та протидіють у соціально-політичному контексті [17, 243]. Задля цього КДА залучає теорії та методи емпіричного дослідження зв'язку між дискурсом та сукупністю соціальних відношень і практик.

Причиною використання КДА в дослідженні є те, що: КДА звертається до соціальної проблематики; владні відношення (або відношення домінування) мають дискурсивну природу; дискурс бере участь у породженні та формуванні ідеології; КДА має експланаторний, тлумачний характер [17, 246]. У критичному дискурс-аналізі використовується якісний, детальний аналіз тексту (на відміну від, наприклад, кількісного конверсаційного аналізу), спрямований на виявлення специфіки протікання дискурсивних процесів з лінгвістичних позицій на матеріалі окремих текстів. Базовою передумовою КДА є регулятивний характер мови в процесі соціальної взаємодії, якою керують потреби учасників дискурсу. КДА

є суміжним з когнітивно-прагматичним напрямом, мета якого – установлення та тлумачення зв'язків між когнітивними процесами та шляхами і засобами їх актуалізації в соціальній практиці у прагматичній площині.

Повний аналіз змісту неможливо здійснити без одночасного аналізу форми, оскільки зміст повідомлення завжди реалізується у певній формі. Тому медіа-дискурс – це синтез змісту і форми, активності та результату під час комунікативної ситуації [16, 318].

Критичний дискурс-аналіз представляє новий міждисциплінарний напрям у сучасній лінгвістиці, який вивчає способи репрезентації влади у сфері засобів масової інформації, досліджує, яким чином можна контролювати розум у визначальні моменти комунікації, і забезпечує теоретико-методологічну базу для наукових досліджень. Крім того, засадничі положення критичного дискурс-аналізу свідчать, що медіа-тексти не можна аналізувати ізольовано. Розуміння новинних повідомлень можливе у взаємозв'язку із соціальним контекстом.

Вагомі результати наукового пошуку в цьому секторі знаходимо у працях Т. Хуккіна, який зробив важливий внесок у розвиток функціонального підходу до аналізу дискурсу. З позицій функціонального підходу до тлумачення медіа-дискурсу релевантними є такі елементи мови: 1) контекст, до складу якого входять поле як соціальна дія (експлікація змісту події), тенор як рольова структура (дефініція статусу, ролей учасників), спосіб як символічна організація тексту, роль мовних засобів; 2) семантика, що складається з трьох компонентів – ідеаційної семантики (змісту пропозиції), інтерперсональної семантики (висловлення ставлення до змісту пропозиції), текстуальної семантики (тематичної і рематичної структури), а також графічні, фонологічні, лексичні та граматичні аспекти. На особливу увагу заслуговують соціальні аспекти мови та їх комунікативна функція, що є ключовими елементами, необхідними для розуміння граматики [18, 78].

У царині лінгвістики функціонує низка визначень поняття медіа-дискурсу, що є закономірним явищем з огляду на складність об'єкта пізнання. Кожний з представлених підходів сприяє поліаспектному аналізу, опису та осмисленню багатозначного терміна «медіа-дискурс» як міждисциплінарного і як такого, що є об'єктом дослідження багатьох наукових дисциплін та їх окремих напрямів.

Функціональний підхід забезпечує сприйняття інформації як адресантом, так і адресатом, передбачуваність інформації, розуміння мети, здатність не відхилятися від теми. До важливих питань функціонального підходу належить проблема вибору структури та жанрів медіа-дискурсу, інтеракційних факторів, референтних форм.

Варто зауважити, що поняття медіа-дискурсу має різноплановий характер та корелює з різними сферами науки. На нашу думку, використання цього поняття в сучасній лінгвістиці набуває найбільш актуального прочитання в контексті функціонального напрямку. Важливим для функціонального підходу до вивчення медіа-дискурсу є конвертація інфор-

мації у смисли, переклад знання з одного рівня на інший, зрощення інформації різного типу або ж створення особливого знання, пов'язаного з дійсністю. У межах функціоналізму медіа-дискурс транслюється як діяльність суб'єктів масової комунікації, саме тому він вмотивований певною метою, залежно від якої набуває специфічного змісту. Можливими цілями медіа-дискурсу є: опис-пояснення; регулювання сприйняття адресатів; вплив на свідомість адресатів; оцінка дійсності; прогнозування положення справ тощо. Вираження предметної сфери в медіа-дискурсі відбувається в конкретних знаково-символічних формах за допомогою мовних одиниць, мовних актів та засобів вираження, які утворюють текстові єдності [11, 39].

Медіа-дискурс звернений до суспільства в цілому та есплікується як замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, яка зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння. Це обумовлює використання загальнооцінної лексики, переважно соціально значущих та соціально закріплених мовних засобів і суспільно-політичної термінології [4, 158].

У межах функціонального підходу увагу зосереджено на процесах породження і функціонування медіа-дискурсу та його складників. Функцію об'єкта тлумачимо як його призначення в певній системі. Але метою дослідження є не лише виявлення функцій медіа-дискурсу та його елементів під час аналізу досліджуваних текстів, а встановлення того, як функція формує структуру висловлення і дискурсу взагалі. Наголошуємо на тому, що структура є функціонально обумовленою сутністю, тобто структура висловлення та семантичний зміст детермінують його функціональне призначення і відповідно формують його прагматичний зміст. Сучасний функціональний підхід, згідно з яким мова є інструментом регулятивного впливу, збагачується за рахунок когнітивістики та втілюється в когнітивно-прагматичному підході. Відповідно до когнітивної прагматики, мова є ефективним засобом проникнення в когнітивну систему реципієнта і виступає як соціальна сила, як засіб нав'язування поглядів. Дискурсивна взаємодія учасників постає у вигляді регулятивного впливу на концептосферу адресата через апеляцію до певних концептів або їхніх складників.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, відповідно до функціонального підходу визначальним є взаємозв'язок медіа-дискурсу з різними сферами життєдіяльності людини, які обумовлюють специфіку мовленнєвої комунікації. Це означає, що функціональний підхід розглядає дискурс мас-медіа як низку текстів, які функціонують у засобах масової інформації з певною регулятивною метою. Критичний дискурс-аналіз враховує зовнішні ознаки медіа-тексту та екстралінгвістичні фактори. Поєднання декількох суспільно важливих напрямів діяльності зумовлює виникнення гібридних типів дискурсу. Перспективи дослідження вбачаємо у розгляді медіа-дискурсу як середовища політичної PR комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – С. 5–30.
2. Гаврилова М. В. Критический дискурс-анализ в современной зарубежной лингвистике / М. В. Гаврилова. – СПб : Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2003. – 23 с.
3. Желтухина М. Р. Масс-медиаальная коммуникация : языковое сознание – воздействие –суггестивность / М. Р. Желтухина // Язык, сознание, коммуникация. – М., 2003. – С. 9–29.
4. Зильберт Б. А. Социо-психолингвистическое исследование текстов радио, ТВ и газеты / Б. А. Зильберт. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1986. – 211 с.
5. Йоргенсен М. В. Дискурс-анализ. Теория и метод / М. В. Йоргенсен. – Х. : Гуманитарный центр, 2008. – 352 с.
6. Кожемякин Е. А. Дискурс-анализ как междисциплинарный проект : между методом и идеологией / Е. А. Кожемякин // Научные ведомости БелГУ. Серия : Гуманитарные науки. – 2015. – Т. 25. – № 6 (203). – С. 5–12.
7. Кирсанова Н. П. Метафорическое моделирование политического дискурса [Электронный ресурс] / Н. П. Кирсанова. – Режим доступа : <http://lib.socio.msu.ru/library?e=d-000=CL1&d=HASHda9426d24ec8afd5703c8.5.6.17>. (дата обращения: 15.03.19).
8. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
9. Морозова Е. И. Проблема значения в свете современных семантических теорий / Е. И. Морозова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 114–117.
10. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс : лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : [монографія] / С. І. Потапенко. – Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. – 391 с.
11. Солганик Г. Я. О закономерностях развития языка газеты в XX веке / Г. Я. Солганик // Вестник Моск. ун-та. Журналистика. – 2002. – № 2. – С. 39–53.
12. Теун ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация / Дейк ван Теун. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
13. Филлипс Л. Дискурс-анализ. Теория и метод / Луиза Дж. Филлипс, Марианне В. Йоргенсен – Х. : Гуманитарный центр, 2004. – 336 с.
14. Франко О. Б. Про етнокультурний підхід до дослідження мови / О. Б. Франко // Каразинські читання : Людина. Мова. Комунікація : [мат. ІХ Міжнар. наук. конф.]. – Х. : ХНУ імені В. Н. Карабіна, 2010. – С. 319–320.
15. Шевченко І. С. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [монографія] / І. С. Шевченко, О. І. Морозова ; [під заг. ред. І. С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – С. 233–236.
16. Biber D. Longman grammar of spoken and written English / Douglas Biber, Stig Johansson at al. – London : Longman, 1999. – P. 318–342.
17. Dijk van T. A. Principles of Critical Discourse Analysis / T. A. van Dijk // Discourse and Society. – 1993. – Vol. 4. – P. 243–289.
18. Huckin T. N. Critical discourse analysis / T. N. Huckin // T. Miller. Functional approaches to written text. – Washington, DC : US Department of State, 1997. – P. 78–92.
19. Kroon C. Discourse particles in Latin : a study of nam, enim, autem, vero and at. / Caroline Kroon. – Amsterdam: Gieben, 1995. – 402 p.